هاملێت لە نێوان بێهوودەیی و پێویستی کرداردا

جەبرا ئیبراهیم جەبرا
لە عەرەبییەوە: د. عوسمان یاسین

تێبینی: زۆر باس و لێکۆڵینەوە، بە چەندان زمانی جیهان لەسەر شانۆگەری (هاملێت - Hamlet)ی ولیەم شکسپیر William Shakespeare (١٥٦٤-١٦١٦) نووسراوە، کە هەژمار ناکرێن، بەڵام پێم وایە ئەم نووسینەی (جەبرا ئیبراهیم جەبرا) پوختترین نووسینێکە کە من بە زمانی عەرەبی لەسەر ئەم شانۆگەرییە خوێندبێتمەوە، کە نووسەر وەک پێشەکی وەرگێڕانی شانۆگەرییەکە بۆ زمانی عەرەبی نووسیویەتی. ماوەیەکە وەرم گێڕاوە، هەوڵیشم داوە لە هەندێ شوێندا سوود لە وەرگێڕانی کوردی شانۆگەری هاملێت وەربگرم، کە لە لایەن د. ئازاد حەمەشەریف لە ئینگلیزییەوە وەرگێڕدراوە، کە چاپی یەکەمی لە ساڵی ٢٠٠٨ لە دەزگای ئاراس بڵاوکراوەتەوە.

(وەرگێڕی کوردی)

کەسایەتییەک کە لە بەنێوبانگترین کەسایەتی بێت، هەر لەو کاتەی کە بۆ یەکەم جار زیاتر لە سێ سەدە و نیو پێش ئێستا لە سەر تەختەی شانۆ لە لەندەن بینرا، کە کەسایەتییەکی واقیعی نەبێت، بەڵکوو کەسایەتییەک کە خەیاڵی شاعیر دروستی کردبێت، لە خەیاڵی شارستانیەتێکدا بەرجەستە بووبێت، زیاتر لە بەرجەستەبوونی هەر پیاوێک کە لە مێژوودا ژیابێت و مێژووی دروست کردبێت. ئەو کەسایەتییە کەسایەتی (هاملێت)ـە، کە بە

کۆتا نایەت و تەواو نابێت، هەرچەندە لێی وردبیتەوە و تێی ڕابینێی. بە زیندوویەتی دەمێنێتەوە و ختووکەی لێوردبوونەوەی زیاتر دەکات، وەک بڵێی (سینۆر)ەکە، ئەو قەڵایەی کە هاملێت بە مەرگەسات تێیدا ژیاوە، هەموو سونبۆلەکانی شارستانی بەخۆوەگرتووە، شارستانیەتێک کە هزر و پرسیارکردن بە گەورە و مەزنیان دادەنێت، هەست بە شەنگی دنیا و جوانی مرۆڤ دەکات، بەڵام هەستیش بەو نەهامەتییانەش دەکات کە ژیانیان داگیر کردووە، هەروەها بەو تەمومژاوییە ترسێنەرانەی کە مرۆڤ بەخۆوەیانی گرتووە.

لە مێژووی ئەدەب و نواندندا، جێگای سەرسوڕمان نییە کە شانۆگەری هاملێت خۆشەویستترین شانۆگەرییە بۆ خەڵک، کە پوختترین مەرگەساتی سەقڵکراوی شکسپیرە. لە ڕووی شێوازیشەوە کامڵترین شانۆگەرییە، لە هەموو شانۆگەرییەکانی تری زیاتر هەمەجۆر و شت تێئاخێنراوە.

ئەم شانۆگەرییە لە ڕووکەشدا پشت بەو بیرۆکە سادە و ڕوون و ئاشکرایە دەبەستێت: ئایا هاملێت تۆڵە لە باوکی دەکاتەوە؟ بەڵام شانۆگەرییەکە بە تاریکییەکی نیوەشەو دەست پێ دەکات و بە نێو تاریکییەکانی نەفس و تاریکییەکانی عەقڵدا گوزەر دەکات، تا خۆشەویستییەکی پڕ لە بەرائەتمان بۆ ئاشکرا بکات کە بە شێتی و نغرۆبوون کۆتایی دێت، خۆشەویستییەکی فاسقانە لە میانەی کوشتن و تەڵەکەبازی ڕێگا دەبڕێت تا دەگات بە دەسەڵات، دواتر بە خوێن لەو دەسەڵاتە دەکەوێت، گەنجێکی پڕ لە هەست و هزر بەرەو دوا مەرگەساتێک هەنگاو دەنێت، کە لە تۆڵەسەندنەوەی تۆڵەسێنەر دەبێتە هۆی مەرگی خۆی و کەسانی تر.

ئەمانە تەنیا بەرچاوەکانی شانۆگەرییەکەن،

شکسپیر

کە جووڵەیە بە سەر کۆمەڵە سونبۆلێک و مانایەکدا گوزەردەکات، ئەفسووناوی هەمیشەیی شانۆگەرییەکەش لەو سونبۆل و مانایانەدایە.

کۆلریدج (١) دەڵێت: (دیارە شکسپیر ویستوویەتی ئەو پەندە لە هاملێت بخاتە ڕوو کە پێویستە ئادەمیزاد هاوسەنگی نێوان ئەوەی بە هەستەکانمان دەرکی پێ دەکەین، لەگەڵ تێڕوانینەکانمان کە لە هزرماندا دەگوزەرێن بێتە دی. هاوسەنگی نێوان جیهانی ڕاستەقینە و جیهانی خەیاڵی. ئەم هاوسەنگییە لە هاملێتدا تیکچڕژاوە، هزر و خەیاڵەکانی لای ئەو زۆر ڕوونترن لە دەرک پێکراوە ڕاستەقینەکان، خودی ئەو دەرک پێکراوانە بە نێو تێڕامانەکانیدا تێدەپەڕن، لەمیانەی پەڕینەوەیاندا شێوە و ڕەنگی وا بەخۆوە دەگرن کە لە واقیعدا پێیان نامۆیە).

لێرەدا شاعیر و ڕەخنەگری ڕۆمانسی گرفتی هاملێت دەستنیشان دەکات، هەرچەندە لە هەمان کاتیشدا دیاریکردنی گرفتێکە لە گرەفتەکانی دەروونی ڕۆمانسیزم لە سەدەی نۆزدەمدا، بەڵام کۆلریدج دەستی خستووەتە سەر کلیلی

مەرگەساتەکە، ڕێگای بۆ ئەوە خۆش کردووە کە لە چەند گۆشەیەکەیەوە سەیری گرفتی هاملێت بکرێت، کە ڕەخنەگران و هزرمەندان و زانایانی دەروونی بیر و بۆچوونی جیاوازیان لەربارەیەوە هەیە.

لە بۆچوونەکانی کۆلریدج وا دەردەکەوێت کە تراژیدیای هاملێت تراژیدیای هزرە، یان تراژیدیای ناکۆکییە لە نێوان هزر و کرداردا. تراژیدیای پیاوێکی ئازا و زیرەکە لێوردبوونەوەکانی ڕێگری ئەوەی لێ دەکەن کە دەیەویت ئەو کارە بکات کە مەبەستیەتی، بەڵام ئایا ئەم بۆچوونە ڕاڤەی زیاتر لە یەک دیاردەی گرفتی هاملێت دەکات؟ چۆن توانایی کردارێک لە دەست دەدرێت بە هۆی بیرکردنەوە لە بارەیەوە؟

پێویستی کردار لە لای هاملێت ئەو کاتە دەردەکەوێت کاتێک تارمایی پاشای باوکی، دوای مەرگی بە نزیکەی دوو مانگ دەردەکەوێت، کە پێی دەڵێت (کلۆدیۆس) براکەی (برای پاشا) و مامی هاملێت ئەوی کوشتووە و شاژنی لە خۆی مارە کردووە، دەستی بەسەر عەرشی پادشایەتیدا گرتووە، ئەم قسانە هاملێت هان دەدا تۆڵە بکاتەوە. هاملێتیش پلان بۆ ئەم تۆڵەکردنەوەیە دادەنێت، بەڵام هاملێت ئەم ویستەی تارمایی باوکی جێبەجێ ناکات، لێرەدا ڕووداوەکانی چیرۆکەکە دەست پێ دەکەن و تەمومژاوییەکانی دەروونی هاملێت دەردەکەون.

پێویستە سەرەتا ئەوە بزانین هۆکاری جێبەجێ نەکردنی کارەکە بە هۆی دڵنەرمی و سروشتی تێکچووی باری ویژدانی هاملێتەوە نییە، چونکە ئێمە وای دەبینین هاملێت لە کاتی پێویستدا دەتوانێت ئەو کردارە ترسێنەرە بکات. لەبەر ئەوەی هەمیشە بە شێوەیەکی ڕیسوا پێ کردنەوە قسە لەگەڵ پاشا دەکات، هەروەها بە گاڵتەجاڕییەوە لەگەڵ پۆلۆنیۆس و وەزیرەکەی قسە دەکات و بەشێوەیەکی زۆر توندوتیژانە و بریندارکەرانە ڕووبەڕووی ئۆفیلیای خۆشەویستی دەبێتەوە. کاتێک لە پشت پەردە لە ژووری دایکی گوێی لە دەنگێک دەبێت، شمشێرەکەی دەردەهێنێت و دەیکێشیت بە (پۆلۆنیۆس) کە لە پشت پەردەکەوە خۆی مەڵاس داوە. کاتێک بە فەرمانی پاشا و هاوڕێیەکەی (ڕۆزنکرانتز) و (گلدنسترن) دەیانەوێت هاملێت ببەنە لای ئەو کەسەی کە دەیەوێت بیکوژێت، زۆر دلێرانە لە کۆڵ خۆیانی دەکاتەوە، لە جیاتی خۆی هەردووکیان دەکوژێت. هاملێت یەکەم کەس دەبێ دەست بە سەر ئەو کەشتییەی چەتەکانی دەریادا دەگرێت، کە بەرەو ئینگلتەرا دەچوو. لە دوا شەڕیشدا لرتیس بە شمشێرەکەی دەکوژێت و دواتر پاشاش دەکوژێت.

ئەوەی ئەم هەموو کردارانە بکات، توانایی جێبەجێکردنی کرداری لە دەست نەداوە. عەزیمەتی ناپاکی لێ ناکات، کاتێک بیەوێت وا بکات کە مەبەستیەتی، بەڵام هاملێت لە جێبەجێکردنی تۆڵەکردنەوەدا پەلە ناکات، بەڵکوو سەرقاڵی لێوردبوونەوە و بیرکردنەوە و گفتوگۆ دەبێت. شلیگل (٢) کە بۆچوونەکەی لە بۆچوونەکەی کۆلریدج نزیکە، گوتوویەتی: شانۆگەری هاملێت هەوڵ دەدات ئەوەمان پێ نیشان بدات کە هاملێت لە بەرانبەر نەفسی خۆیدا دوو ڕووە، هەموو گومان و دڵەڕاوکێیەکانی بەڵگەهێنانەوەیە کە بۆ شاردنەوەی پێویستی ئەو بۆ جێبەجێکردنی پیلانەکەی. ئەو بڕوایەکی پتەوی بە خۆی نییە، بڕوای بە هیچ شتی دیکە نییە، ئەو خۆی لە مۆڵگەی هزردا ون کردووە.

بێگومان کە شکسپیر دەیەوێت هاملێت لە بەرانبەر دوو پیاو دابنێت کە پێچەوانەی ئەون، بۆ پێداگرتن لەسەر خەسڵەتی دوودڵی لای ئەو،

ئەم دوو پیاوەش لرتیس و فرتنبراسە، لرتیس کە بە هەواڵی کوشتنی پۆلۆنیۆسی باوکی دەزانێت، شۆرش دژی پاشا هەڵدەگیرسێنێت، هەرچەندە لە پێناو تۆیکڵی هێلکەش بێت. بە هەمان شێوە پاشاش لەوانەیە بۆچوونی شکسپیر بڵێتەوە، کاتێک قسە لەگەڵ (لرتیس دەکات)، هانی دەدات کە دژی هاملێت بوەستێت:

ئەوەی دەمانەوێت بیکەین، دەبێت بیکەین کاتێک دەمانەوێت، چونکە ئەو (دەمانەوێتە)، بەپێی زمانی خەڵک و دەست و ڕێکەوتەکان گۆڕانکاری بەسەردادێت...

کاتێک دەبینین ئەو (دەبێتە) ختووکەیەکی هەوەس و دەروون ئارام دەکات، بەڵام ئازاری جەستە دەدات زمانی خەڵک و دەست و ڕێکەوتەکان ڕۆڵی خۆیان لە دەستەوەستانی هاملێت و ساردوسڕی بەجێ گەیاندنی کارەکەی دەبینن، بەڵام پێویستی ئەوەیە پلان دانان و دوودڵی لە کارەکە وردبوونەوەکانی، نابنە دڵخۆشکردنی، هەروەک چۆن بەڵگەش نییە کە ئەو باوەڕی بەخۆی نییە، بەو مانایەی کە (شلیگل) مەبەستیەتی، هاملێت لەوە دەترسێت کە ئەو تارماییەی دەیبینێت تارمایی باوکی نەبێت، بەڵکوو وێنەی شەیتان بێت کە بیەوێت بەرەو دەردەسەری و لەناوچوونی ببات، چونکە دڵنیایە تووشی نیگەرانییەکی قووڵ بووە، کە وا لە مرۆڤ دەکات لە بەرانبەر واقیعدا هەڵە بکات. لەبەر ئەوە هاملێت دەیەوێت بەڵگەیەکی دەست کەوێت کە بیسەلمێنێت مامی بەکوشتنی باوکی تاوانبارە، ئەویش لە ڕێگای نواندنێکەوە هەوڵی ئەمە دەدات، گومانێکی لەو جۆرە بیانووەی ئەو نییە کە ناتوانێت کارەکەی جێبەجێ بکات، بە قەد ئەوەی حاڵەتێکە ئەم گومانە لە حاڵەتەکانی مەینەتی دەروونی خۆی کە تێیدا دەژیت.

لێوردبوونەوەکانی و پێویستی بە پلاندانانی هۆکاری ڕاستەوخۆی دواکەوتنی تۆڵەسەندنەوەکە نییە، بەڵکوو ئەمانەش ئاکامی هۆکاری دیکەی لە پشتەوەیە.

ئەمانە دیاردەی حاڵەتێکی نیگەرانی و بێ ئومێدییە، لەوانەیە لە باری سروشتی تێپەڕاندووە، کە هاملێت لە دەرەوەی خۆی پێی دەزانی، لە سەرەتای شانۆگەرییەکەدا تا کۆتایی ئەوە دووپات دەکاتەوە کە هەست دەکات سروشتی ئاسایی خۆی لە بەردەم هەڕەشە و لەدەستداندایە. لەوە دەترسێت کە نارێک و نائاسایی بێت و لە سروشتی خۆی دەربچێت، تاکوو ئەوەی پێوەندی بە ڕاسپاردەی تارماییەکەوە هەیە بۆی. ئەو هۆشداری داوەتە خۆی لەوکاتەی کە لە ڕێگادایە بەرەو ژووری دایکی دەچێت، دوای ئەو دیمەنەی کە تێیدا ویستی پاشا ڕیسوا بکات؛

سوێند بە ژیانم ئێستا دەتوانم خوێنە گەرمەکەم بنۆشم، کە ڕۆژ بە تەماشاکردنی لەرز بیگرێت، ئێستا دەچمە لای دایکم، ئەی دڵ، سروشتی خۆت لەدەست نەدەیت، هەرگیز لێ مەگەڕێ ڕوحی (نیرۆ) بخزێتە ناو ئەو سینە قایمەت، با من دلێر بم، بەڵام ناسروشتی نەبم (٣) .

خۆنیشاندانی هاملێت وەکوو شێتێک، هەوڵێکی پۆزەتیڤانەیە بۆ دوورخستنەوەی شێتی لە خۆی، دوای خۆشی و لە زەتێکی زۆری هاملێت لەو دنیادا. ئەو دنیای پڕ لە شەڕ و گەندەڵی دەبینی، کە پێش دەرکەوتنی تارماییەکە، دنیا لە بەر چاویدا وا نەبوو، بەڵام تارماییەکە باسی تاوانی دایک و مامی بۆ دەکات و وێنەی دنیا لەبەر چاوی دەگۆڕێت، دوای مەرگی باوکی، کە زۆری خۆش دەویست، خەمێکی زۆر دەخوات، ئەو خەمەی ئەو هەستەی لا ورووژاند کە ڕۆژگار پڕ ئاژاوەیە، دنیا پڕیەتی لە گەندەڵی

و بۆگەنی، لەبەر ئەوە دەبینین هاملێت بووەتە نێچیری خەمۆکی.

پاشا: وادەبینم هێشتا کە خەمباری باڵی بەسەرتدا کێشاوە؟

هاملێت: نەخێر گەورەم، بەڵکوو زیاد لە پێویست لەبەر خۆرم.

ئەوجا کاتێک پاشا و دایکی سەرکۆنەی دەکەن کە خەمبارییەکەی لە مەڕ مەرگی باوکی تاکەی کۆتایی نایەت، ئەوە دوو مانگ بەسەر مەرگی تێپەڕیوە، لەو کاتەدا هاملێت دان بەوەدا دەنێت، کە ئەوەی لە دەروونیدایە لە خەمێکی ڕووت قووڵترە.

شووکردنی دایکی هاملێت بە مامی، دوای مانگێک لە مردنی باوکی، نموونەیەکی بەرچاوە لە سەر ئەم جۆرە دنیایە کە وەکوو باخچەیەکی بێ گژ و گیا و وێران دەبینێت. ئەوەی دایکی کردوویەتی خۆشەویستی نییە، بەڵکوو بێ ئابڕووییە....

تەنانەت خۆشەویستی هاملێت بۆ ئۆفیلیا (کچێکی ناسکۆڵەیە و وا دەردەکەوێت کە وەکوو گوڵێک وایە کە بەدەستییەوەیە و پەڕەکانی بڵاو دەکاتەوە و نامێنێت) لە بۆچوونی خۆیدا دەگۆڕێت بۆ ئەو عادەتەی کە ئافرەت تێیدا خراپەکار و بێ ئابڕووە.

دوای ئەوەی تارماییەکە هاملێت هان دەدات کە تۆڵەی کوشتنی باوکی بکاتەوە، تووڕەبوونێکی شێتانە باڵ بە سەریدا دەکێشێت و بڕیار دەدات کە تۆڵەی کوشتنی باوکی بکاتەوە. دوو شت لای هاملێت تێکەڵ بە یەکتر دەبن. هەستی تۆڵەکردنەوە لە مامی خراپەکار و سەرخۆش و هەستکردن بەوەی کە هەموو شتێک لە ژیاندا بووەتە خراپەکاری، هەموو شتێک لە ئاساییەوە بووەتە نائاسایی. هەستکردنی دووەم زۆر لای هاملێت بەهێزە، بەسەر هەستکردنی یەکەمدا زاڵە، چونکە جۆرێک لە نائومێدی وای لێ دەکات کە لەو باوەڕەدا بێت ژیان بێهوودەیە. هەموو کارێک کە خەڵک لەسەری ڕاهاتووە جێبەجێی بکەن، دەستی پێوە دەگرن، ئەوانە هەمووی بێ هوودەن.

مەرگەساتی هاملێت ململانێی نێوان ئەم دوو هەستکردنەیە، ململانێی نێوان دەرەوە و ناوەوە، ململانێی نێوان پێویستی کۆمەڵایەتی و خود، کە ڕق و کینەی بەرانبەر دیاردە کۆمەڵایەتییەکان هەیە. لەبەر ئەوە هاملێت لە هەوڵ و کۆششەکانیدا هەستی بێهوودەیی بەسەر هەوڵی تۆڵەکردنەوەدا زاڵ دەبێت، بێهوودەیی سەرقاڵی دەکات و ناپەرژێتە سەر تۆڵەسەندنەوە.

تارماییەکە قسەیەکی پێ دەڵێت، کە لەوانەیە زۆر ترسا بێ لە کەسێکی تر گوێی لێ بێت: ئەگەر ئاسایی و تەواوی ڕاپەڕە.

هاملێت وەڵامەکەشی ئەوە دەبێت: بەڵێ هەموو شتێکی پڕوپووچ لە بیرەوەریمدا دەسڕمەوە، هەموو حیکمەتەکانی کتێب، هیچ شتێک لە مێشکم نامێنێتەوە، جگە لە فەرمانی تۆ.

بەڵام هاملێت ئەمەش ناکات.

ئەم نائومێدییە چی لێ دەکەوێتەوە، جگە لە هەستکردن بە بێهوودەیی هەر کردارێک، ئەوجا چ ئامانجێکی هەبێت؟ بەڵام سروشتی ئاسایی هاملێت وا دەخوازێت کە تۆڵەی کوشتنی باوکی بکاتەوە، لەناکاو ئەم بیرۆکەیە بە مێشکی هاملێتدا دێتەوە. لە کاتێکدا ئەو لە بارێکی دەروونی بێ هوودەدا دەژێت.

چیرۆکی (هیکۆبە و فریام) کە بە هۆنراوەیەکی جۆش و پڕ خرۆش بۆ هاملێتی دەگێڕنەوە، ئازارە خەفەکراوەکان و سروشتی ئاسایی هاملێت دەردەکەونەوە، بۆیە لۆمەی خۆی دەکات کە کەمتەرخەمە لە جێبەجێ کردنی بڕیارەکەی، خۆی بە تەنبەڵ و سارد و سڕ و ترسنۆک تاوانبار

دەکات. بڕیارەکـەی خـۆی دووپـات دەکاتـەوە کـە تۆڵـە بکاتـەوە، بـەڵام دواتـر هاملێت کـە دەبینێت ئۆفیلیا چاوەڕوانی دەکات و قسە لەگـەڵ یەکتردا دەکـەن. هاملێـت باسـی تۆڵەسـەندنەوە نـاکات، بەڵکوو قسـە بەنێوبانگەکـەی دەکات کـە دەڵێت:

من هەم یان نیم؟ ئەمەیە پرسیارەکە! کێشەکە!

هاملێـت بـە دوای خۆکوشـتندا دەگەڕێـت، بـە دوایدا ناگەڕێت، چونکـە ئـەو بیـر لـە کوشـتنی کەسێک دەکاتـەوە، بەڵکوو ئـەو هەستی کێشـەی ژیـان و مەرگـی هەیـە، ئـەو جێبەجێکردنـەی کـە لێرەدا باسـی لێـوە کـراوە، جێبەکردنـی تۆڵـە سـەندنەوە نییـە، بەڵکـوو خۆکوشـتنە، بـەڵام ئـەو پرسیاری ئـەوە دەکات کە ئاخۆ خۆکوشتن هەوڵێـک نییـە بـۆ دەربـاز بـوون لـە بێهوودەیـی ژیانـی تـاڵ بـەرەو نادیارییـەک کـە لەوانەیـە بێهوودەیـی تێـدا لـە ژیـان تاڵتـر بێـت؟

هاملێت لە بەردەوامبـوون لە خـودی ژیانیشـدا بـە ژنهێنـان و لەدایکبـوون، هـەر ئـەو بێهودەیـی دەبینێت، جـا کاتێـک هاملێت دەبینێت ئۆفیلیا نوێـژ دەکات، هەسـت و سـۆزی بـۆی دەبزوێـت، خەریکـە بـە شـێوەیەکی سـۆزداریانە قسـەی لەگـەڵ بکات، بـەڵام لـە نـاکاو بـە سـەریدا هـاوار دەکات؛ ئایـا تـۆ پاکیـزەی؟

جوانـی لـە پاکیزەیـی بـە هێزتـرە، پاکیزەیـی لـە ڕێـڕەوی خـۆی وەردەچەرخێنێـت، ئەوجـا چـون هاملێت دەتوانێت ئۆفیلیـای خـۆش بوێت، فەزیلـەت لـە سروشـتی مرۆڤـدا نییـە؟ کەواتـە لـە سـەریەتی ببێتـە ڕاهیبـە: بـڕۆ دێرێـک و ببـە ڕاهیبـە، بۆچـی دەتەوێـت گوناحبـار بیـت؟ هەموومـان هەرچەنـدە بانگەشـەی فەزیلـەت بکەین، بـەڵام دڵمـان پڕیەتـی لـە خراپـە و خراپـەکاری و تاوانـکاری، هەموومـان تاوانبـار و چەقۆکێشـین.

لـە دواییـدا هاملێـت دەڵێـت: بـا هاوسـەرگیری نەکەیـن، بەمـەش وەک ئـەوەی بیەوێـت ئـەو زنجیـرە شـەڕانگێزییەی مـرۆڤ بنبـڕ بـکات، کـە بەردەوامـی بـە ژیـان دەدات.

هاملێـت لـە پێوەنـدی لەگـەڵ ئۆفیلیـادا هەمان ئەو پێوەندییـە بـێ هوودەییـەی باوکـی بـە دایکییـەوە دەبینێـت، ئـەو باوکـەی کـە دایکی خۆش دەویست، دواتـر لـەو پێوەندییـە خۆشەویستییە چی بوو؟

یەکێـک لـە ترسـناکترین دیمەنەکانـی شـانۆگەری هاملێـت ئـەو دیمەنەیـە (لـە بەشـی سـێیەم، دیمەنـی چـوارەم) کاتێـک دایکـی شـاژن بـە دوای هاملێتـدا دەنێرێـت تاوەکـوو سـەرکۆنەی بـکات لـەو هەڵسـوکەوت و قسـانەی لـە پێشکەشـکردنی شـانۆگەری (کوشـتنی گونزاگـۆ) کردوویەتـی، دەبینیـن هاملێـت شـڵەژاوە و لەکاتـی قسـەکردنی دایکـی پۆلۆنیـۆس خـۆی لـە پشـت پـەردە شـاردووەتەوە، هاملێـت شـێرەکەی دەردەهێنێـت و دەیکوژێـت و وا دەزانێـت پاشـایە- مامیەتـی - گرنگـی بـەوەش نـادات کـە کردوویەتـی، دایکـی پێـی دەڵێـت: ئـەو کـردارە خوێناوییـە تاوانکارییـە چـی بـوو کـردت؟!

هاملێـت وەڵامـی دایکـی دەداتـەوە و دەڵێـت: ئـەو کـردارە خوێناوییـە لـە خراپەکاریـدا لەگـەڵ کوشـتنی پاشـا و هێنانـی ژنـی بـرای هاوتایـە.

جارێکـی دیکـەش هاملێـت لـە هەڵچووندایـە و بیـر لـەوە دەکاتـەوە کـە پێویسـتە تۆڵـە بکاتـەوە، لەنـاکاو دیسـان تارمایـی باوکـی دەردەکەوێـت، یەکسـەر دەرک بـەوە دەکات کـە هەڵچوونـە دەروونییەکـەی ئـەو ئەرکـەی لـە بیـر بردووەتـەوە کـە لەسـەریەتی.

دواتر شانۆگەرییەکە پەرەدەستێنێت و ململانێیەکە قـووڵ دەبێتـەوە و پاشا هاملێت بـۆ ئینگلتـەرا دوور دەخاتـەوە، تاوەکـوو لەوێنـدەر بیکوژێـت، بـەڵام هاملێت لـەوێ ڕادەکات و دەگەڕێتـەوە وڵاتـی خـۆی، لـەو کاتـەدا ئۆفیلیا لـە بـەر کوژرانـی (پۆلۆنیـۆس) باوکـی شێت دەبێت.

دواتریش بە خنکاوی لە ئاوی دەریادا دەیدۆزنەوە، هەواڵ بە براکەی (لیرتس) دەدەن (٤).

دوای ڕاکردن و گەڕانەوەی هاملێت لەگەڵ هۆراشیۆی هاوڕێی بە تەنیشت گۆڕستانەوە تێدەپەڕن. دەبینن گۆڕهەڵکەنەکان خەریکی هەڵکەندنی گۆڕێکن، یەکێکیان گۆرانی دەڵێت. کەللەسەرێک لە گۆڕەکە هەڵدەداتە دەرەوە، لەو کاتەدا هاملێت دووبارە لە بێهوودەیی ژیان ورد دەبێتەوە.

هاملێت: ئەم کەللەسەرە زمانێکی تێدا بوو، جاران دەیتوانی گۆرانی بڵێت، بڕوانە ئەم خوێڕییە چۆن بەزەویدا دەدات، وەک ئەوەی ئێسکی شەویلاگی (قابیل) بێت، ئەوەی یەکەم تاوانی کوشتنی کرد. ڕەنگە ئەمە سەری سیاسەتوانێک بێت، کە ئێستا ئەم کەرەپیاوە بەسەریدا زاڵە... (٥)

دوای گفتوگۆی هاملێت لەگەڵ گۆڕهەڵکەنەکان، گۆڕهەڵکەنێک کەللەسەرێک هەڵدەگرێت بە هاملێت دەڵێت: ئەم کەللەسەرە بچکۆلەیە هی (یۆرک)ی گاڵتە بازی شایە.

هاملێت: ڕێم بدە با ببینم (کەللەسەرەکە دەبات) مخابن، ئەی (یۆرک)ی بەستەزمان، من ئەوم دەناسی، هۆراشیۆ، ئەو کەسیک بوو نوکتەکانی بێ کۆتایی و خەیاڵێکی هەرە نایابی هەبوو، هەزاران جار منی لە پشتی خۆی کردووە، کەچی ئێستا لە ئەندیشەمدا چەند قیزەونە، دڵم پێی هەڵدەچێت... (٦)

دواتر هەر لەسەر گۆڕەکاندا دەبینن تەرمێک بەرەو گۆڕستانەکە دێت، پاشا و شاژن لە پێشەوەی ئاپۆرای تەرمەکەدان، پاشان دەردەکەوێت تەرمی (ئۆفیلیایە و لرتیس)ی براشی لەگەڵدایە، کە خۆی دەخاتە ناو قەبرەکەی تا دوا ماڵئاوایی لە خوشکی بکات، لەم کاتەدا بیرکردنەوە بێهودەییەکانی هاملێت نامێنێت، خۆشەویستی لە دڵیدا پەنگ دەخواتەوە و بازدەداتە ناو گۆڕەکەی ئۆفیلیا و هاواردەکات: من ئۆفیلیام خۆش دەوێت چل هەزار برا بە هەموو خۆشەویستی خۆیانەوە ناتوانن بەقەد من ئەویان خۆش بوێت (٧).

دواتر پاشا لەگەڵ لرتیس پیلانی کوشتنی هاملێت دادەڕێژن و لە شمشێربازییەکی نێوان هاملێت و لرتیس، هەردووکیان زامدار دەبن. لەو کاتەدا شاژن لە لایەن پاشاوە ژەهر خوارد دەکرێت. هاملێت کە ئەمە دەزانێت، شمشێرێک لە پاشا دەدات و دەیکوژێت (٨) .

دواتریش هاملێت بە خۆشی دەمرێت (٩)

کاتێک شکسپیر لە دەوروبەری ساڵانی ١٦٠٦ مەرگەساتی هاملێتی نووسی، وا دەرکەوت کە پەیڕەوی ئەو شێوازەی شانۆگەری دەکرد کە لە سەردەمی ئەلیزابێسیدا باو بووە، ئەویش شێوازی (مەرگەساتی تۆڵەکردنەوە – تۆڵەسەندنەوە). لە پێش و لە دوای هاملێتدا چەندان شانۆگەری مەرگەسات ئامێز نووسرابوون، بەڵام شکسپیر بە بلیمەتی خۆی بابەتێکی کۆن (کە پێشتر چیرۆکی هاملێت بووبووە بابەتی شانۆگەری) دەکاتە ئەرگومێنتێک بۆ بابەتێکی گەورەی وا کە کەس پێشتر پەی پێ نەبردووە. زۆر کەس لەو سەردەمەدا وایان دەزانی (هاملێت)ی شکسپیر، هەمان مەرگەساتی تۆڵەسەندنەوەیە، بەڵام لەبەرچی پاڵەوانەکەی شکسپیر لە کردەی ئەم تۆڵە کردنەوەیەدا ئەوەندە زۆر دوادەکەوێت؟ تاکوو بە ڕێکەوت و بێ پلانێکی پێش وەختە جێبەجێ دەکات؟

بە شێوەیەکی گشتی مەرگەساتی تۆڵەسەندنەوە، پشت بەوە دەبەستێت کە هەمیشە پاڵەوانەکەی هەوڵی ئەوە دەدات بە دوژمنەکەی بگات، تاوەکوو تۆڵەی لێ بکاتەوە و بیکوژێت. هەموو جووڵەیەک لە شانۆگەرییەکەدا بەو ئاراستەیەدا دەڕوات بۆ ئەوەی پاڵەوانەکە بەسەر هۆکارە دەرەکییەکان

و ڕێگرییەکانـدا زاڵ ببێـت، تـا بـە ئامانجـی خـۆی دەگات و کۆتایی بە دوژمنەکەی دەهێنێت، تەنانەت ئەگەر پاڵەوانەکە خۆشی بمرێت.

بـەڵام شکسـپیر لـە شـانۆگەری هاملێتـدا بـە ئاراستەیەکی پێچەوانەی هەموو ئەوانەدا دەڕوات. لـە مەرگەساتەکەی هاملێتدا هـۆکاری دەرەکـی و ڕێگرییـەکان لـە جێبەجێکردنـی تۆڵەسەندنەوەکەدا کەمترین ڕۆڵیـان هەیە، بەڵکوو پاشا لە زۆر کاتدا لـە ژێر ڕەحمـی هاملێتدایـە. سـەرەڕای هەبوونـی پاسـەوانی تایبـەت، هاملێت خۆشەویستی گـەل و هەمـووان بـوو، سـەربازێکی ئـازا و نیشانەشـکێن بـوو، سـەرەڕای ئەمانـەش ئـەو کـوڕی پاشـای پێشـوو بـوو، گـەل دوودڵیـان لێـی نەدەکـرد لـە پشـتگیری کردنـی ئەگـەر ئـەو داوای عەرشـی پاشـایەتی کردبووایـە .

جارێکیـان وا ڕێـک دەکەوێـت هاملێـت پاشـای مامـی دەبینێـت بـە تەنیـا لـە کڕنووشـدایە و خەریکی نوێژکردنـە، شمشێرەکەی دەردەهێنـێ و دەڵێت: ئێستاکە دەتوانم تۆڵـە بسێنمەوە، لـەو کاتـەدا کـە نوێـژ دەکات، ئێسـتاکە بـە ئەنجامـی دەگەیەنـم.

هاملێـت تۆڵـە سـەندنەوەکە جێبەجـێ نـاکات، چونکـە ڕەتـی دەکاتـەوە لـەو کاتـەدا پاشـا بکوژێت کە نوێـژ دەکات و لە خـودا دەپاڕێتـەوە، پاشـان هاملێت لەخۆی دەپرسێت، بۆچـی ناڵێـم دەبێـت ئـەو کارە بکـەم، بـۆ ئـەو کارە پاڵنـەرم هەیـە، توانایـی و هێـز و هـۆکارم هەیـە؟

شکسـپیر کـە کاتـی تۆڵەسـەندنەوە دوادەخـات و هاملێت دەخاتـە نـاو جەرگەی بێهوودەیی. لـەوە دووردەکەوێتـەوە کـە شـانۆکارانی سـەردەمی ئـەو پێـی سـەرقاڵ بووبـوون، کـە مەرگەسـاتەکانیان پـڕ بـوو لـە ئاگـر و خوێـن، بـەڵام ئـەوەی لێـرەدا لای شکسـپیر بەرجەسـتە دەبێـت، شـتێکی زۆر لـە بیرۆکـەی کوشـتن گەورەتـرە، وەک ئـەوەی بیەوێت بڵێت مەسـەلەکە هـەر بەتەنیا مەسـەلەی پاڵنـەر و توانایـی و هێـز و هـۆکار نییـە. کرداری مەترسیدار (ئایا لـە کوشـتنی پاشا مەترسیدارتر هەیـە، کـە ملیۆنـان خەڵـک وەڵامیـان بـۆی هەیـە، هەرچەنـدە بـە تـاوان و دوژمنکارییانـە عەرشـی پاشـایەتی دەسـت کەوتـووە) بـۆ ئـەوەی بـە مەترسـیداری بمێنێتـەوە، دەبێـت هەمـوو ئـەو مەترسـییانە بـۆ خاوەنەکـەی بورووژێنێـت کـە پەیوەسـتە بـە هەڵوێسـتی دەربـارەی مـرۆڤ و شارسـتانی.

شکسـپیر ئەمـە دەکات، کەسـایەتییەکی ئاڵـۆز دروست دەکات، کـە بەسـەر هەمـوو چیرۆکەکـەدا زاڵـە، کەشوهەوایەک بـارگاوی دەکات بـە نیگەرانی دەربـارەی مـرۆڤ و چارەنووسی، ئەو کەسـایەتییە لـە هاملێـت دەردەکەوێـت کـە پیـاوی سـەردەمی ڕێنسانسـە، سـەرەڕای چەندایەتـی لایەنەکانـی کەسـایەتی ئـەو مرۆڤـە، تاکـوو ئێسـتاکەش نموونەیەکـە لـە شارسـتانی خورئاواییـدا.

شکسـپیر ویسـتوویەتی بلیمەتێـک (کـە گومانـی تێدا نییـە خـودی شکسـپیرە بـە بیـر و بۆچـوون و ئەندێشـەکانی لـە مەترسیدارترین قۆناغـی ژیانـی) کـە بیرتیـژ و نوکتەچـی و هۆشـیار بـە مەرگەسـاتی ژیـان، بـە شـێوەیەکی فـراوان بـە ناکۆکـی نێـوان بێهوودەیـی و پێویسـتی کرداریشـەوە، بخاتـە مۆڵگەیـەک بارودۆخێکی پـڕ لە چاوچنۆکی و خەون و خولیـا و گەندەڵـی و تەڵەدانانـەوە و سـیخوڕی کـردن (هەروەکـوو چـۆن دەبینیـن پۆلۆنیـۆس سـیخوڕی لـە سـەر کوڕەکـەی و ئۆفیلیـای کچـی دەکات، پاشـان لـە سـەر هاملێتیـش سـیخوڕی دەکات، بـە هەمـان شـێوە هـەردوو کەسـایەتی ڕۆزنکرانتـر و گلدسـتیرن) تاوەکـوو ببینێـت لـەم بارودۆخـەدا کاردانـەوەی ئـەو کەسـە چییـە. کارێکـی حەتمی بـوو کـە کاردانـەوەی ئـەو کەسـە (هاملێـت) تەنیـا پەرچەکـرداری پێچەوانـە نییـە،

بەڵکوو کردارێکە پەیوەستە بە هزر و دەروون و هەست و سۆزەکان و چارەنووسی ژیان.

بلیمەتی هاملێت ئاشکرا و ڕوونە لە هەموو ئەو قسانەی دەیکات، تەنانەت لەو ساتانەی کەوا خۆی دەردەخات شێتە، ئەمەش بلیمەتی کەسێکی خەوبینی دوور لە واقیع نییە، چونکە کاردانەوەکانی ڕووداوەکان لەسەریدا زۆر لەوە دوورترە کە وەک خەوبین ڕەفتاربکات. لە دەرککردنێکی قووڵیدا ئەو توانایيەی لەلا دروست دەبێت گاڵتەجارێکی بریندارکار بێت، کە حەقیقەتی پێ دەپێکێنێت، کە بە شێوەیەک پێشبینی ناکرێت، ئەمەش هەر کاتێک کە هاملێت بەشداری گفتوگۆ و دەمەتەقێیەکان دەکات.

هاملێتی شکسپیر بەوە ڕازی نابێت کە خەڵک لەسەری ڕێک دەکەون، تەنانەت باوەڕ بە ڕاستییە کۆنەکانیش ناکات، بەڵکوو ئەو دەیەوێت سەرلەنوێ خۆی ئەو ڕاستییانە بدۆزێتەوە.

پەراوێزەکان:

(١) سامۆیل تایلر کۆلریدج (Samuel Taylor Coleridge – ١٧٧٢- ١٨٣٤) شاعیر و ڕەخنەگرێکی ئینگلیزییە، یەکێکە لە دامەزرێنەرانی ڕێبازی ڕۆمانسیزم لە ئینگلتەرادا.

(٢) فریدریک شلیگل ١٧٧٢_١٨٢٩ Friedrich Schlegel، نووسەر و شاعیر و ڕەخنەگرێکی ئەڵمانییە. لە ساڵی ١٧٧٢ لە شاری هانۆڤەر لە دایک بووە و لە ساڵی ١٧٢٩ لە شاری درسن کۆچی دوایی کردووە، زانستی ماف و زمانە کۆنەکانی خوێندووە. تیۆرستێکی ڕۆمانسیزمە لەسەرەتای سەرهەڵدانییەوە لە ئەڵمانیادا.

(٣) شانۆنامەی هاملێت، وەرگێڕانی د. ئازاد حەمەشەریف دەزگای ئاراس، چاپی یەکەم، ٢٠٠٨، لاپەڕە ١٥٩.

(٤) شانۆنامەی هاملێت، وەرگێڕانی د. ئازاد حەمەشەریف، سەرچاوەی پێشوو، پەردەی چوارەم، لاپەڕە ٢١٢.

(٥) شانۆنامەی هاملێت، سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە ٢٢١.

(٦) شانۆنامەی هاملێت، سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە ٢٢٦.

(٧) شانۆنامەی هاملێت، سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە ٢٣٠.

(٨) شانۆنامەی هاملێت، سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە ٢٤٩).

(٩) شانۆنامەی هاملێت، سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە ٢٥١.

سەرچاوە:

١- پێشەکی وەرگێڕانی شانۆگەری هاملێت: شكسبير، ترجمة جبرا ابراهيم جبرا، دار المأمون، بغداد، ١٩٨٦.

٢ - شانۆنامەی هاملێت، وەرگێڕانی د. ئازاد حەمەشەریف، دەزگای ئاراس، چاپی یەکەم، ٢٠٠٨.